

The scholarly legacy reflected in the correspondence constitutes a significant contribution to the formation of Ukrainian dialectology, historical linguistics, and general linguistics. For contemporary researchers, the works and epistolary testimonies of Zilynsky and Pankevych remain an important resource that offers new impulses for the development of methodological and theoretical foundations of Ukrainian linguistics. The materials of the collection open avenues not only for further academic study but also for reflection on traditions of scholarly cooperation, academic ethics, and interpersonal relations within the community of linguists of the interwar period.

The epistolary archive also possesses substantial cultural value as a document of sincere friendship, mutual respect, and intellectual solidarity between two outstanding Ukrainian scholars. Its scholarly, linguistic, and historical-cultural richness makes the publication an important source for linguists, historians, cultural scholars, and all those interested in reconstructing the intellectual landscape of Ukrainian scholarship in the twentieth century.

Key words: Ukrainian dialectology, epistolary, interpersonal communication, speech activity, addresser, addressee, message structure, speech etiquette, culture of communication.

Отримано: 07.09.2025 р.

УДК 811.161.2'373.612.2+821.161.2-1.09

DOI: 10.32626/2309-7086.2025-22.64-74

Анжеліка Попович

*ORCID 0000-0002-3428-9717,
доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри української мови,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

МІФОЛОГЕМА ДОРОГА ЯК СЕМАНТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ

У статті проаналізовано функціонування міфологеми *дорога* в поезіях воєнного часу Богдана Томенчука. З'ясовано її екзистенційне, сакральне й національно-символічне навантаження та виявлено мовні засоби, що формують міфопоетичний образ дороги в умовах війни, підкреслюючи духовний вимір пережитого досвіду.

Ключові слова: архетип, Богдан Томенчук, дискурс, міфологема, міфологема «дорога», міфопоетика, мовна картина світу, національна ідентичність, поезія воєнного часу, символіка руху.

Постановка проблеми. Сучасна українська поезія воєнного часу є не лише документом епохи, а й духовною хронікою народу, що переживає випробування історії.

Науковці досліджують художній дискурс воєнного часу різноаспектно, зокрема Г. Сюта проаналізувала мовний образ захисника України в українських художніх текстах [10] і стверджувала про «руйнування естетичних канонів художнього мововираження» [11], Л. Кравець схарактеризувала метафору *пам'ять* в українській поезії періоду російсько-української війни [6], О. Вертипорох розглянула специфіку принципу «айсберга» та елементи його

відображення в сучасній українській мілітарній поезії [1], І. Літвінова звернула увагу на особливості семантичної реалізації образу війни в поетичних українськомовних текстах [7] та ін.

На думку Л. Кравець, «Українська поезія періоду війни звертається до архетипних тем, торкається екзистенційних питань, зазирає в глибини людської психіки. Традиційні для літератури концепти постають в оновленій формі із збагаченням та поглибленим змістом. Це надзвичайно цінний матеріал для дослідників, адже за ним можна вивчати динаміку мовної картини світу і поетичної мови, розвиток художнього стилю та образних систем, закономірності змін у мистецтві у кризові часи» [6, с. 77]. О. Вертипорох наголошує, що «Мілітарність, авторефлексія, рівень художніх творів у сучасному світі набуває істотно іншого характеру, проявляючись у культурній сфері не тільки безпосередньо, а й символічно, архетипно» [1, с. 72].

Вагомості набувають архетипні й міфологічні структури, які допомагають поетам осмислити нову реальність через універсальні образи та символи. Поняття міфологеми в сучасному літературознавстві потрактовано як сталий смисловий комплекс, який поєднує архетипні образи, мотиви і сюжети, що відтворюють міфологічну картину світу в новому художньому вимірі.

Одним із найдавніших міфологічних мотивів є міфологема дороги як шляху ініціації, очищення, пошуку істини, повернення до себе й додому та ін. На думку дослідників, у сучасних поезіях воєнного часу дорога овіяна філософськими аспектами внутрішніх роздумів людини про особистісні зміни, власне життя, аналіз життєвих набутків і втрат, пошуки кращого життя в чужому краї. О. Пушенкова стверджує, що «В українській традиції подорож завжди мала релігійне підгрунтя та була “вишколом душі”, завдяки якому людина усвідомлювала істину та духовні цінності, своє місце в бутті, ідентичність» [9, с. 202].

В умовах війни мотив дороги набуває глибокого екзистенційного змісту і стає метафорою духовного опору, віри, внутрішнього відродження. Ця міфологема в українській культурі виразно відбиває специфіку історико-культурного розвитку [9, с. 199].

У міфологічних віруваннях дорога постає як багатозначний символ, що поєднує життєвий, духовний і космогонічний виміри буття людини. Вона уособлює рух, перехід, вибір і випробування, відображаючи шлях особистості від народження до духовного оновлення. У традиційній культурі дорога – межовий простір, місце зустрічі світів, де відбувається зіткнення земного й потойбічного, свого й чужого. Мотив дороги також має ініціативний характер, адже подорож героя в міфі – це метафора самопізнання, подолання страхів і набуття нового досвіду. Образ дороги в міфологічній свідомості відображає ідею безперервного руху й духовного зростання, виступаючи однією з універсальних міфологем світової та української культурної традиції.

Міфологема *дорога* була об'єктом вивчення українських дослідників. У науковому дискурсі наявні роботи, у яких розглядають міфологему *дорога* в літературних процесах певного періоду (Н. Кобилко, О. Пушонкова) та у творчості окремих письменників (Ю. Балагура, С. Богдан, О. Войцєва, Г. Князь, Г. Косарева, Д. Куриленко, Т. Кухта, Т. Монахова, О. Старова, Л. Тарнашинська, Л. Яшина та ін.).

На думку О. Войцєвої, подорож втілює ідею руху, досягнення мети переміщення, просторово-часові уявлення, життя людини та пошуки його сенсу, подорож-сон, пізнання інших людей, самотність, рух без руху, заглиблення у фізичний і психічний стан людини, хворобливий стан людини, шлях до но-

вого, чистого життя, до безсмертя та ін. [2]. Міфологема подорожі «оприявнюється через образи дороги, лісу, дому та інших просторових організацій», переконує Г. Князь [4, с. 313]. Г. Косарева характеризує дорогу/шлях як пограниччя світів, рух «по колу», «вічне повернення», рух уперед, земну стежку, прообраз небесної дороги [5, с. 148]. І. Онікієнко акцентує на шляху духовного самовдосконалення, «духовного пересотворення» [8].

У наукових працях для окреслення міфологеми дорога використовується різна термінологія. Одні дослідники послуговуються поняттям *дорога* (Ю. Балагура, Г. Князь, Н. Кобилко), інші – *шлях* (Ю. Балагура, І. Онікієнко), *подорож* або *мандрівка* (О. Войцева; Г. Князь). Г. Косарева поєднує кілька термінів – *мандри, шлях, дорога*.

Актуальність нашої розвідки зумовлена необхідністю комплексного аналізу міфопоетичних стратегій сучасної української воєнної поезії, зокрема осмислення того, як традиційні архетипи набувають нових значень у час національного болю й духовного спротиву.

Незважаючи на інтерес до поезії воєнного періоду, міфологема *дорога* в мовотворчості Богдана Томенчука не була предметом наукового осмислення, що визначає актуальність розвідки.

Н. Гаврилук проаналізувала воєнний наратив Б. Томенчука в контексті особливостей репрезентування війни в її матеріальному й духовному вимірах [14]. Дослідниця акцентує на унікальній здатності письменника пережити й осмислювати війну як травму та як процес фрагментації світу. Творчість Богдана Томенчука вирізняється філософською напругою, моральною щирістю й відчуттям національної відповідальності. У його поетичному світі дорога виступає не лише фізичним або географічним актом, а передусім духовним рухом – переходом від страху до віри, від втрати до надії. Цей мотив стає стрижневим в осмисленні досвіду війни, що водночас є дорогою через страждання до очищення, через хаос до відновлення світла.

Мета статті – виявити особливості функціонування міфологеми *дорога* в поезії воєнного часу Богдана Томенчука та визначити мовні засоби її символічного та світоглядного навантаження.

Виклад основного матеріалу. Міфологема дороги/подорожі є однією з найдавніших і найпродуктивніших у світовій культурі. Цей архетип переосмислюється в сучасній поезії, зберігає сакральність, набуваючи психологічної та соціальної конкретики. В українській літературі через міфологеми зберігається тяглість культурної пам'яті, репрезентується національна міфопоетика як спосіб духовного самозахисту.

У воєнному контексті міфологема дороги отримує нове семантичне наповнення. Дорога стає не лише рухом у просторі, а метафорою виживання, переходом крізь втрату, біль і спустошення до духовного оновлення. Дорога – це і фронтний шлях, і втеча з рідного дому, і шлях внутрішньої боротьби. Міфопоетика стає формою осмислення травми й збереження цілісності національного світогляду.

У мовотворчості Б. Томенчука фіксуємо мовні одиниці з семантикою переміщення: шлях (Нам постелиться **шлях** в табори, в табори; А в ній фігура богочоловіча / В кромішню темінь прокладає **шлях**); походи (Тоді завіщо підставляли груди / В **походах** порубцьовані стрільці); напрям (Тут я та осінь в пізнім рандеву / Паяц із піднятим середнім пальцем / І красномовний **напря**м на Москву); манівці (На **манівцях** непізнанної суті); крок (І ми такі нестримні що не **крок**; *Що крок, то кров*); хода (*На сю ходу нема у тебе ради; Німа хода*

без ніг; *А ми йдемо... І ту ходу не чують*); тропа (Про що оця ледь видима **тропа**?); стежка (І **стежки** родові забрели у моріг); слід (Погоня зло винюшку мій **слід**) та дієслова руху: йти (Коли **йшли** вони проти орди...; Ти **йшов** сюди як завойовник, / А сам попався у полон; **Йдем** не любити, а вбивати); брести (Хтось **бреде** цвинтарями війни...; І **брели** вояки берегами заплаканих втрат); марширувати (**Марширує** війна по Чумацьким гостинці...); бігти/ біг (Пів подиху хоча б, аби такі **добігти**; *Що буде далі? Біг по колу?*); топтати (Хіба ж ти не бачиш, як **топчуть** безумці; **Топчуть** землю, як долю мою). Через ці лексеми поет моделює реальний і сакральний простір.

Міфологема дороги постає як багатовимірною метафора, що структурує внутрішній духовний простір ліричного героя. Дорога в інтерпретуванні Б. Томенчука – метафора духовного виживання, символ екзистенційного переходу й випробування, що активує архетипну ініціацію. Мотив дороги поєднується з образом війни та утворює метафоричний комплекс «*дорога через темряву*», який актуалізує досвід національної та особистісної травми: *Збираєси болі і себе в дорогу, / Чи тільки болі, бо тебе – нема?* Метафора «*збираєси болі*» посилює емоційну напругу та відтворює кризу ідентичності. Антитеза «*болі / себе*» передає внутрішній конфлікт ліричного героя.

Поет створює образ шляху як випробування власної віри: *Пустелею йде богомільний народ...; І на прощу прийдуть невідомлені жертви й призвідці*. Алегорія пустелі («*Пустелею йде богомільний народ*») ґрунтується на просторі випробування, а дорога функціонує як інтертекстуальна алюзія на біблійний мотив Мойсеєвого переходу. Оксиморон «*жертви й призвідці*» загострює морально-етичний контекст.

Ліричний герой Б. Томенчука проходить внутрішній шлях ініціації, спрямований на подолання болю та досягнення прозоріння: *Надколоте небо у душу шкребе, / Дорога до себе уже за плечима... / <...> Дорога до себе – найдовша з доріг*. Складна розгорнена метафора «*надколоте небо*» уособлює зміну світопорядку, психологічний дискомфорт увиразнює персоніфікація «*небо у душу шкребе*», анафора «*Дорога до себе*» підкреслює домінують «*повернення до себе*».

Внутрішню гармонійну діалектику духовного шляху й трансцендентний вимір передано в рядках: *І так багато в неба висоти, / І до самого неба ця дорога, / Якщо вертатись – то навіщо йти? / Якщо не йти, то як пізнати Бога?*

Міфологема дороги трансформується від античного мотиву пошуку дому до християнської концепції Хресної дороги, що передбачає шлях страждання як умову онтологічного відродження: *Ти не квапся... Дорога та добре відома... / Ще таких не булО, хто б туди не дійшов. / Тут гостина гуде...А ти будь як удома.../ Бо жіноча лиш тут, а там тільки Господня любов...* Шлях моделюється як попередньо визначений і неминучий («*Дорога та добре відома*»). Риторичне узагальнення «*Ще таких не булО, хто б туди не дійшов*» – філософема про смертність і рівність усіх перед вищим задумом, антитеза «*тут / там*» підкреслює різницю між земною реальністю і сакральним простором.

Отож мотив дороги поступово переростає з побутового й екзистенційного в глибинно сакральний, набуваючи функції міфопоетичного коду, крізь який осмислюється досвід війни, духовна криза й пошук трансцендентного сенсу.

Мотив дороги стає молитовним ритмом, у якому поєднується рух і стояння, дія і спогад: *І крізь пам'ять їтиме невідзаний хтось, / Деь туди, де видніють отворені брами... / І назустріч йому вийде певно що Бог / Той котрий на іконах зі свічкою в серці*.

Міфологема дороги набуває національно-символічного виміру, функціуючи як метафора колективної пам'яті, спільної долі та національного коду. Дорога перестає бути лише просторовою траєкторією руху, вона трансформується в знакову структуру і осмислюється як історична неперервність українського народу та його здатність до внутрішнього й зовнішнього спротиву: *Туди, на північ треба нам обом ... / Хай поведе молитва бабці Анни, / Мо' Бог озветься в найстрашнішу мить*. Метафора дороги як поклику реалізується через персоніфікацію «*поведе молитва*», де молитва набуває функції провідника. Символом родової пам'яті виступає ім'я бабці Анни, емоційну невизначеність і напруженість ситуації підсилює еліipsis «*Мо' Бог озветься*».

Дорога маркована семантикою втрат і семантикою духовної тягlostі, тому ліричний герой рухається «*дорогою втрат*», але несе в собі «*живу присутність рідної землі*». Це – синестезійна метафора, де «*присутність землі*» відчувається на тілесно-духовному рівні: *Як пальці, складені у дзуськи, / Стежки, котрими ми ідем. / І пам'ять чорно-білим бузьком / Крильми сягає за Едем*. Порівняння «*стежки, як пальці, складені у дзуськи*» символізує спротив і напруження та створює образ, у якому співіснують наївність і виклик. Множинність індивідуальних шляхів підкреслює метафора «*стежки як пальці*». Образ «І пам'ять чорно-білим бузьком / Крильми сягає за Едем» поєднує метафору пам'яті «чорно-білий бузьок» як культурно маркований символ дому, добра і повернення, на дуальність національної історії вказує оксиморон «*чорно-білий*», а інтертекстуальна алюзія на Едем вводить у текст біблійну символіку втраченої гармонії.

Б. Томенчук використовує фольклорну стилізацію: *Ох, Україно-Україно, / При трьох дорогах, трьох вітрах / Кому ти пахнеш нафталіном, / Як у бабусиних куфрах? / <...> Скажи і Джері, і Миколі / Аби вертались звідусіль, адже образ «три дороги, три вітри» – архетипний трикратний мотив, широко представлений в міфології. Метонімія «Кому ти пахнеш нафталіном» передає травматичну пам'ять минулого, заховану «у бабусиних куфрах», оніми (Джері, Миколі) уособлюють покоління українців, розкиданих війною.*

Початки семантика дороги поєднується з символікою жертвості: *А вони все ішли, не питали ні шляху, ні броду / І Вітчизну убиту несли на зболілих руках*. Градація «*не питали ні шляху, ні броду*» підкреслює непохитність волі, метонімія «*зболілі руки*» – виснажений народ, що стає носієм пам'яті та історичної відповідальності.

Дорога виконує функцію міфопоетичного універсалу, який з'єднує індивідуальний екзистенційний досвід із загальнонаціональним міфом. Вона відтворює рух народу через випробування, фіксує «пам'ять шляху» та підтверджує тяглість української традиції, водночас наповнюючи її новим змістом, воєнним і трагічно-екзистенційним.

Дорога виступає не лише просторовою траєкторією, а й глибинною екзистенційною моделлю повернення до дому, який репрезентує сакральний центр буття, внутрішній осередок ідентичності. Дім постає теологічною вершиною шляху, куди спрямовані рух, пам'ять і надія ліричного суб'єкта. У воєнний період ця семантика загострюється, адже дім може бути зруйнованим, утраченим, але здобувати нову якість – символ воскресіння, неперервності роду й національного існування: *Коли можеш – не клич... Не о тім нині річ, / Попри втому доріг незникому, / Попри стогін і ніч, метушино протиріч, / Повернуся нарешті додому...; Тут небо пахне завтрашнім дощем, / І самогон крутіший, аніж віскі, / Тут навіть стіл зостався той іще, / Шо ми під нього*

мандрували пішки... / Тут не забуті наші «Шо?» і «Га?»; А ти ідеши через імлу, / Поки свою забуту мову / Не вчуєш в грудях, як стрілу.

У поезіях домінує метафора дороги як випробування, що долається попри «втому доріж», «стогін і ніч», «метушню протиріч». Дорога – метафоричне моделювання життєвої ініціації, а дім – метафора відновлення цілісності. Концепт дому реалізований через емоційно наснажену метафорику повернення, яка має і обрядово-міфологічну природу (повернення «з темряви») і модерну, екзистенційну. Анафора «Попри втому... Попри стогін...» створює ритм поступального руху, підкреслює наполегливість шляху, градація «стогін – ніч – метушня протиріч» поступово нарощує драматизм, моделюючи перешкоди дороги. Сенсорна метафора «небо пахне дощем» персоніфікує простір дому, робить його живим, здатним до емоційної взаємодії. Синекдоха «Тут навіть стіл зостався той іще» уособлює всю домівку як простір збереженої пам'яті. За допомогою метонімії «самогон крутіший, аніж віскі», «наші "Шо?" і "Га?"» актуалізується локальна, регіональна ідентичність дому. Метафора «мова як стріла» поєднує біль, прозоріння і символізує повернення до себе. Мова постає як найглибший структуротворчий елемент домівки – те, що «чується в грудях». Інверсія «Поки свою забуту мову / Не вчуєш в грудях...» загострює увагу на «забутій мові», актуалізуючи її як домінуючу тексту.

Дім у системі мовотворчості Б. Томенчука – джерело сили, пам'яті й відродження, а дорога як духовний рух до нього набуває особливої вагомості в умовах війни.

Міфологема дороги може зазнавати протилежної семантичної трансформації. Вона перестає означати рух до дому чи духовного відродження й перетворюється на довгий шлях війни, що визначає екзистенційний досвід людини й нації. Образ дороги набуває онтологічного виміру, адже дорога – стан буття в умовах тотальної загрози. Автор відтворює образ дороги як довгий шлях війни й дорога стає дорогою війни: *І настав білий світ, ніби Чорна Діра... / Марширує війна по Чумацьким Гостинці... / У вселенськiм астралі – комп'ютерна гра... / Де вбивають за те, що ми це – українці... Образність підсилюється метафорою «білий світ, ніби Чорна Діра», а персоніфікація «марширує війна» надає війні ознак живої, активної сили, здатної рухатися дорогою народу. «Чумацький гостинець», традиційно пов'язаний з історичною пам'яттю, набуває іронічно-трагічного забарвлення: дорога, якою ходили чумаки, стала ареною сучасної війни. Відчуття розщепленої реальності передається через метафору «у вселенськiм астралі – комп'ютерна гра» і війна осмислюється як віртуалізована, абсурдно відчужена подія, що має реальні наслідки («де вбивають за те, що ми це – українці»). Відтак підкреслюється дисонанс між глобальним відчуттям нерезальності та реальною смертю.*

Опосередковано образ дороги як апокаліптичний початок шляху боротьби українців («Де перестріли нас вороги») Б. Томенчук відтворює в поезії «Згорбився місяця пів силует»: *Згорбився місяця пів силует, / Всілися круки на браму. / Виийште, мамо, бронезилет. / Чорне по чорному, мамо. / Білим по білому, мамо, сніги / Під закривавленим сонцем, / Де перестріли нас вороги / З ангелом-охоронцем.* Страшну загрозу відтворює метафора «Згорбився місяця пів силует». Тут дорога – не рух, а стан початку боротьби. Персоніфікація «Всілися круки на браму» вводить мотив смерті та навислої загрози, гіпербола «закривавлене сонце» моделює межову ситуацію, коли природа реагує на трагедію. Образ дороги тут лише окреслений («Де перестріли нас вороги»), але він відтворює переломний момент – початок боротьби, момент зіткнення

з ворогом. Кожен новий образ («круки», «браму», «сніги») нашаровується та формує градацію напруги.

Обов'язок під час війни стає вищим за особисті інтереси: *Уста шепочуть: Боже сохрани / Цю мить любові у пору війни / Збираєш болі і себе в дорогу, / Чи тільки болі, бо тебе – нема?* Готовність вирушати на війну відбито через метафору «збираєш болі», де біль можна взяти в дорогу. Мотив самовтрати, характерний для поезії воєнного часу, підкреслюється за допомогою риторичного питання «*Чи тільки болі, бо тебе – нема?*».

Почасти в поезіях Б. Томенчука подибуємо уособлення дороги з війною. Як у дорозі трапляються різні ситуації, позитивні й негативні етапи, так і на війні: *Куди тобою йде твоя війна / По цих крізь тебе виритих окопах.* Повтор займенників «*тобою, твоя, тебе*» увиразнює причетність до боротьби кожного українця, який проблеми держави «пропускає» через себе («*тобою йде твоя війна*»).

Поет вважає, що дорога під час війни – обов'язок кожного: *Не ми починали цю вашу війну, / Та мусим ставати до битви... / Ми знаєм: когось принесуть на щитах, / Погасне судьба за судьбою. / Та знаємо також: Вітчизна свята / Нікому не буде рабою...* Повтори «*ми знаєм*», «*та знаємо також*» переконують у розумінні потреби «*ставати до битви*», йти на війну, захищати Україну та моделюють колективну свідомість українців. Етичний вимір дороги як воєнного обов'язку стає для Б. Томенчука категорією національної необхідності.

Небезпека, випробування, що з'являються в дорозі, невизначеність майбутнього автор передає через риторичні запитання й метафори («*дороги снігами постелиш*», «*замети тиші*»): *Куди завтра, доле, дороги снігами постелиш? / Заметами тиші чи, може, вздовж лева меча?* Нагромадження метафор уособлюють смертельний спокій («*дорога, постелена снігами*»); безпеку, приховану під зовнішнім спокоєм («*замети тиші*»); дорогу як смертельний шлях, символ невідвратної загрози («*дорога вздовж лева меча*»). Дорога стає сакралізованим простором війни, що поєднує особисту і національну долю в єдиному екзистенційному русі.

Дорога може набувати негативного виміру, перетворюючись на дорогу-пастку, яка символізує згубний шлях загарбника. Таке інтерпретування дороги корелює з архетипом ворожого шляху, що в українській культурі традиційно пов'язаний із мотивацією руйнації, насильства й кармічного повернення: *Ти йшов сюди як завойовник, / А сам попався у полон.* Дорога стає метафоричною пасткою, первинним рухом агресора до чужої землі та інтерпретується як самозасудження, як шлях, що мав принести перемогу, а призводить до втрати свободи. Універсальний архетип «*дорога як випробування*» у Б. Томенчука перетворено на модель *дороги-відплати*. Антитеза «*йшов – попався*» демонструє переосмислення очікуваних ролей, а метафора «*попався у полон*» акцентує на тому, що агресор став заручником власної жорстокості.

Автор підкреслює, що шлях завоювання не призводить до тріумфу, а втягує у насильство й перетворюється на дорогу зі слідами крові: *Вони йдуть, закликаючи кров'ю свій намір, / Сморід їхніх онуч постає над усі смороди, / Воскресвають мерці з формалінних петрових кунст-камер, / І оружно стоять у заюшені їхні ряди...* Моральне падіння нападників відтворено за допомогою метафори «*закликаючи кров'ю свій намір*», що гіперболізує жорстокість та підкреслює вампіричну природу агресії, та метонімія «*сморід їхніх онуч...*», яка передає дегенеративність загарбника через деталь побуту (*онучі* → *нечисть*). Містично-гротескний образ «*мерці з формалінних кунст-камер*» – аллюзія на

імперські практики демонстрування «трофеїв», що характеризує цивілізаційний розпад ворога. Отже, дорога – це шлях не людей, а спотворених істот, і це посилює антилюдяну сутність агресора.

Багаторівнева антитеза міститься у строфі *А ви відважні, людолови, / Таки відважились, прийшли... / Ви чули – мама голосила? / Йдемо по тебе, не на ви. / Вона упала, волосина, / В її дитятка з голови*. Поеднується іронічний оксиморон, який змальовує завойовників (*відважні, людолови*) і демонструє фальшивість їхньої відваги, та слова із суфіксами *-ин, -к (волосина, дитятко)*, що відтворюють контрастність й передають крихкість українського цивільного життя, яке нищить ворог. Антитегічне зіставлення загалом характерне для поезії воєнного часу.

Бій у Б. Томенчука порівнюється з пекельними танцями: *А ці ідуть куди страшніші персів, / В аркан, братове... А відтак – в голак... / Бо це насправді наш пекельний танець*. Порівняння «страшніші персів» є біблійно-історичною алюзією, адже «перси» символізують безжалюгідного завойовника, тому це збільшує масштаби загрози. Стан напруження підкреслює оксиморон «пекельний танець», фольклоризацію образу створюють етнографізми «аркан», «голак», відтак боротьба українців стає складником традиційного культурного коду.

Б. Томенчук підкреслює цивілізаційну бездомність і духовну порожнечу агресора, позбавляє загарбника можливості ототожнитися з землею як культурою: *І знову безрідні ідуть племена / По душу не їхнього роду... Підсилення образу через епітет безрідні племена; Прийдуть народи без землі, / На ту, що ти покинеш, землю...; Війна... То справді ідуть людолови / По душу і тіло, і слово твоє...; Хіба ж ти не бачиш, як топчуть безумці / Усе, що так ревно любив і люблю?; Вони завтра за море прийдуть, / Як ми їх не вгамуємо нині...*

Перифрази на означення завойовників (*народи без землі, безрідні племена, страшніші персів, відважні людолови, закланні юрми, людолови, безумці тощо*) виконують функцію морального засудження, етичного дистанціювання, деіндивідуалізації загарбника як загальної загрози. Дорога стає безмежним маршрутом агресії, що охоплює простір «за море», створюється перспективна модель загрози: *Вони завтра за море прийдуть, / Як ми їх не вгамуємо нині...*

Мотив дороги набуває аксіологічного навантаження і пов'язаний із внутрішньою енергією любові до Батьківщини, моральним вибором та рухом до перемоги. Дорога в цьому вимірі перестає бути просторовою координатою, перетворюючись на символ національної стійкості, духовного світла й «нескореного руху» українців навіть у найтемніші періоди історії: *І ми такі нестримні що не крок / І світлосінь в кожнісінькому кроці / Любов'ю до Вітчизни і жінок*. Подибуємо домінування метафорики світла («світлосінь»), яка виконує функцію символу життєствердності, внутрішнього «світлу», що протистоїть темряві війни. Лексема «*крок*» набуває метонімічного значення як позначення руху історії та боротьби. Повтор «*крок / кроці*» підсилює відчуття поступальності руху й безперервності опору. Цілісність ліричного героя відтворюється через поєднання особистої та колективної любові.

Дорога у Б. Томенчука – шлях віри та молитви: *Світе, отямся, це просто масакра... / Се не побойце, се не війна. / Ти вже нарешті прокинешся, Боже? / Ми ж і за Тебе ідемо на ви... / Вірую, віруєш – ми переможемо... / Стань перед нами і благослови*. Риторичний діалог ліричного героя з Богом і світом передає звернення до персоніфікованих сил (апострофа). Риторичне питання («Ти... прокинешся, Боже?») створює ефект емоційної напруги, відтворюючи стан духовного випробування.

Дорогу як рух до перемоги зображено в таких рядках: *Ми йшли і знали: на могилі вражій / Важкий побідний закопаєм хрест... Поет використовує метафору «побідний хрест» (як символ перемоги) і метонімію «могила вража» (узагальнення ворога як явища). Хрест тут виступає не лише символом смерті, а й знаком подолання зла, актом сакральної перемоги.*

У строфі «*А нам – іти... І з Хресної дороги / Не звернемо... Хоча іти і іти... / Видніється Голгота перемоги – / Одна на зачудовані світи...*» фіксуємо, біблійні алузії, які створюють міфологізований образ українського шляху. Метафора «*Хресна дорога*» відбиває національне страждання і жертвність, а оксиморон «Голгота перемоги» стає символом переможного відродження. Повтор (*іти... , Хоча іти і іти*) відтворює ритм виснажливого руху, безперервності боротьби, замовчування акцентують на невимовності болю, але й водночас на силі внутрішньої рішучості. Поєднання сакральної образності з мотивом дороги утворює міфопоетичну модель шляху, що веде через страждання до воскресіння нації.

Висновки. Отже, у творчості Б.Томенчука міфологема *дорога* виконує низку стилістичних функцій, зокрема використовується як екзистенційна метафора людського життя в умовах війни, як шлях із різними можливостями, зустрічами й ухваленими рішеннями та як духовний архетип пошуку Бога, себе, дому і гармонії. Дорога стає національним символом шляху України та кожного українця через випробування й перешкоди, зокрема пов'язаними з війною.

Образ дороги поєднує архетипне та сучасне, сакральне й буденне, індивідуальне й колективне. Через міфологему дороги поет вибудовує модель духовної витривалості, у якій найважчий шлях стає священним, бо призводить до внутрішнього очищення, воскресіння віри й перемоги українського народу над загарбниками.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вертипорох О. Принцип «айсберга» в сучасній українській поезії про війну. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. № 3 (210). С. 71–76.
2. Войцева О. А. Міфологема «podróż» / «подорож» та її мовні репрезентанти у романі Ольги Токарчук «Bieguni» («Бігуни»). *Записки з українського мовознавства*. 2024. Вип. 31. С. 186–196.
3. Кобилко Н.А. Міфологема «дорога» в українському літературному дискурсі (на матеріалі творів химерної прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Бердянськ, 2017. 23 с.
4. Князь Г. О. Міфологічна подорож героя як ініціація в поемі «Мазепа» Дж. Г. Байрона. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 16. С. 311–316.
5. Косарева Г. Інтерпретація міфологем у романі Валерія Шевчука «Три листки за вікном». *Волинь-Житомирщина*. 2009. Вип. 19. С. 139–155.
6. Кравець Л. Метафори *пам'яті* в українській поезії періоду російсько-української війни. *Культура слова*. 2023. Вип. 99. С. 74–85.
7. Літвінова І. М. Репрезентація образу війни в сучасній українській поезії (на матеріалі текстів за березень-травень 2022 року). *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць. 2022. Вип. 2023. С. 103–110.
8. Онікієнко І.М. Лексико-інтонаційна структура вираження ірраціональних станів як передбачення власного шляху в поетичній збірці В. Стуса «Палімпсести». *Філологіка*. Кривий ріг, 2020. Вип. 21. С. 180–195.
9. Пушонкова О. Міфологема подорожі як смисловий конструкт. *Одинадцять Богданівські читання*: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції. 2021. С. 199–202.
10. Сюта Г. Мовний образ захисника України в текстах періоду війни. *Культура слова*. 2023. Вип. 99. С. 54–73.

11. Сіута Г. Трансформація художньо-естетичного канону української поетичної мови в час війни. *Культура слова*. 2024. Вип. 101. С. 102–111.
12. Томенчук Б. Вишійте, мамо, бронезилет: поезія. Брустури: Дискурсус, 2023. 328 с.
13. Томенчук Б. Facebook: офіційна сторінка письменника. URL: <https://www.facebook.com/bogdan.tomenчук.297956>.
14. Havryliuk N. War Discourse in Bohdan Tomenchuk's Poetry: language and memory. *Respectus Philologicus*. 2025. № 48 (53). P. 100–108.

References:

1. Vertyporokh, O. (2024). Pryntsyv «aiberha» v suchasnyy ukraynskyy poezii pro viynu [The «Iceberg Principle» in Contemporary Ukrainian Poetry about the War]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky [Scientific Notes. Series: Philological Sciences]*. Vyp. 3 (210). S. 71–76. (in Ukr.).
2. Voitseva, O. A. (2024). Mifologhema «podróz» / «podorozh» ta yii movni reprezentanty u romani Olhy Tokarchuk «Bieguni» [The Mythologeme «podróz» / «journey» and Its Linguistic Representations in Olga Tokarczuk's Novel «Flights»]. *Zapysky z ukraynskoho movoznavstva [Notes on Ukrainian Linguistics]*. Vyp. 31. S. 186–196. (in Ukr.).
3. Kobylko, N. A. (2017). Mifologhema «doroha» v ukraynskomu literaturnomu dyskursi (na materialy tvoriv khyvernoy prozy) [The Mythologeme «Road» in Ukrainian Literary Discourse (Based on Works of Magic Realism)] (Author's abstract of PhD dissertation [Abstract of PhD dissertation]). Berdiansk. (in Ukr.).
4. Kniaz, H. O. (2021). Mifolohichna podorozh heroia yak initsialytsiia v poemi «Mazepa» Dzh. H. Bairona [The Hero's Mythological Journey as Initiation in Lord Byron's Poem «Mazepa»]. *Zakarpatski filolohichni studii [Transcarpathian Philological Studies]*. Vyp. 16. S. 311–316. (in Ukr.).
5. Kosarieva, H. (2009). Interpretatsiia mifologhem u romani Valerii Shevchuka «Try lystky za viknom» [Interpretation of Mythologemes in Valerii Shevchuk's Novel «Three Leaves Outside the Window»]. *Volyn-Zhytomyrshchyna [Volyn-Zhytomyr Region]*. Vyp. 19. S. 139–155. (in Ukr.).
6. Kravets, L. (2023). Metafory pamiaty v ukraynskyy poezii periodu rosiisko-ukraynskoi viiny [Metaphors of Memory in Ukrainian Poetry during the Russian-Ukrainian War]. *Kultura slova [Culture of the Word]*. Vyp. 99. S. 74–85. (in Ukr.).
7. Litvinova, I. M. (2022). Rerezentatsiia obrazu viiny v suchasnyy ukraynskyy poezii (na materialy tekstiv za berezen-travien 2022 roku) [Representation of the Image of War in Contemporary Ukrainian Poetry (Based on Texts Written March-May 2022)]. *Movoznavchyy visnyk [Linguistic Bulletin]*. 2023. S. 103–110. (in Ukr.).
8. Onikiienko, I. M. (2020). Leksyko-intonatsiina struktura vyrazhennia irratsionalnykh staniv yak peredbachennia vlasnoho shliakhu v poetychnii zbirtsi V. Stusa «Palimpsesty» [The Lexical-Intonational Structure of Expressing Irrational States as a Prediction of One's Own Path in V Stus's Poetry Collection «Palimpsesty»]. *Filolohika: zbirnyk naukovykh prats [Filolohika: Collection of Scientific Papers]*. Kryvyi Rih. Vyp. 21. S. 180–195. (in Ukr.).
9. Pushonkova, O. (2021). Mifologhema podorozhi yak smyslovyy konstrukt [The mythologeme of the journey as a semantic construct]. In *Odynadtsiaty Bohdanivski chytannia [The Eleventh Bohdan Readings]: Zbirnyk materialiv Vseukraynskoi naukovo konferentsii*. S. 199–202. (in Ukr.).
10. Siuta, H. (2023). Movnyy obraz zakhysnyka Ukrainy v tekstakh periodu viiny [The Linguistic Image of the Defender of Ukraine in Wartime Texts]. *Kultura slova [Culture of the Word]*. Vyp. 99. S. 54–73. (in Ukr.).
11. Siuta, H. (2024). Transformatsiia khudozhno-estetychnoho kanonu ukraynskoi poetychnoi movy v chas viiny [Transformation of the Artistic-Aesthetic Canon of poetic language in wartime].

- Ukrainian Poetic Language in Times of War]. *Kultura slova [Culture of the Word]*. Вип. 101. S. 102–111. (in Ukr.).
12. Tomenchuk, B. (2023). Vyshyite, mamо, bronezhylet: Poeziia [Embroider, Mother, a Bulletproof Vest: Poetry]. Discourse Publishing. (in Ukr.).
 13. Tomenchuk, B. (n.d.). Facebook: Ofitsiina storinka pysmennyka [Facebook: Official Page of the Writer]. URL: <https://www.facebook.com/bogdan.tomencuk.297956>. (in Ukr.).
 14. Havryliuk, N. (2025). War discourse in Bohdan Tomenchuk's poetry: Language and memory. *Respectus Philologicus*. Vol. 48 (53). P. 100–108. (in Eng.).

Anzhelika Popovych

THE MYTHOLOGEME OF THE ROAD AS A SEMANTIC COMPONENT OF THE LINGUISTIC WORLDVIEW IN CONTEMPORARY UKRAINIAN WARTIME POETRY

The article offers a comprehensive analysis of the mythologeme of the road as one of the key semantic components of the linguistic worldview in contemporary Ukrainian wartime poetry, based on the works of Bohdan Tomenchuk. It demonstrates that under the conditions of war, the road acquires a multidimensional meaning, functioning as a space of movement, trial, existential crisis, and spiritual quest. The study examines the archetypal, psychological, and national-symbolic aspects of the mythologeme, which shape a complex system of images through which the poet interprets the experience of war. In B. Tomenchuk's poetry, the road appears not only as a physical path but also as a metaphor of moral choice, memory, trauma, and the return to a sacred home. The analysis identifies linguistic units with the semantics of movement, transition, and initiation that structure the chronotope of the lyrical hero's inner and outer journey. It is shown that the road motif intertwines with biblical and mythological allusions, forming a model of spiritual ascent, and also transforms into the image of the road of war or the road-as-trap, which foregrounds the moral dimension of resistance. The study reveals that the mythologeme of the road in B. Tomenchuk's poetry becomes a code of national continuity, encompassing collective experience, shared memory, and the symbolism of resilience. It is argued that through the image of the road, the poet constructs a mythopoetic space in which the archetypal and the contemporary, the sacred and the everyday, the individual and the national intersect. This approach demonstrates how an updated worldview emerges in wartime poetry, where the path becomes a symbol of spiritual endurance, inner renewal, and the affirmation of victory as an existential and value-based dominant.

Key words: archetype, Bohdan Tomenchuk, discourse, mythologeme, mythologeme «road», mythopoetics, linguistic worldview, national identity, wartime poetry, symbolism of movement.

Отримано: 08.09.2025 р.